

Katalogizacija novina: pogled kroz konceptualne modele

Pigac, Sonja

Source / Izvornik: **Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2016, 59, 147 - 174**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:203:443441>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-18**

Nacionalna i sveučilišna
knjižnica u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

[National and University Library in Zagreb Repository](#)

KATALOGIZACIJA NOVINA: POGLED KROZ KONCEPTUALNE MODELE

NEWSPAPERS CATALOGUING: A VIEW THROUGH THE CONCEPTUAL MODELS

Sonja Pigac

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

spigac@nsk.hr

UDK / UDC 025.3:070

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 2. 11. 2015.

Sažetak

Novine su jedan od prvotnih komunikacijskih alata društva te predstavljaju jedno od najprihvaćenijih i najuobičajenijih medija za prijenos lokalnih, regionalnih, nacionalnih i međunarodnih informacija među čitateljima. Još od samih početaka civiliziranog društva, novine su se objavljivale kako bi što širi krug čitatelja bio upoznat s najnovijim zbivanjima diljem svijeta. Danas se novine objavljuju na gotovo svim jezicima i svim zemljama zbog čega se može reći da živimo u novinskoj kulturi.

Upravo zbog značaja koje novine imaju u svakodnevnom životu, važno ih je kao dio knjižničkog fonda učiniti što dostupnijima krajnjim korisnicima. Stoga je predmet interesa ovoga rada način katalogizacije novina u knjižnicama, s posebnim naglaskom na postupanje s različitim novinskim izdanjima. Rad će donijeti pregled definicija i odredbi IFLA-inih *Međunarodnih smjernica za katalogizaciju novina* i modula za katalogizaciju novina Kooperativnog programa za katalogizaciju serijskih publikacija (CONSER) Kongresne knjižnice, s obzirom da su navedene smjernice i propisi usmjerene upravo na ovu vrstu serijskih jedinica građe. Odredbe koje upućuju na postupanje s novinskim izdanjima bit će uspoređene s praksom u odabranim hrvatskim i svjetskim nacionalnim knjižnicama. Na korpusu odabranih naslova dnevnih novina u OPAC-ima knjižnica metodom analize usporedit će se postojeća praksa katalogizacije

različitim izdanja novina s preporučenim odredbama. Rad će također donijeti kratak pregled razvoja funkcionalnih modela FRBR-a i načina na koji modeliraju serijske publikacije te novosti i rješenja koja nudi formalna ontologija modela PRESS₀₀ prilagođena specifičnoj dinamičnoj prirodi neomeđene građe i što preciznijoj semantičkoj točnosti njezinih bibliografskih podataka.

Ključne riječi: novine, novinska izdanja, katalogizacija, funkcionalni model, konceptualni model, FRBR, FRBR₀₀, PRESS₀₀

Summary

Newspapers are one of the primary communication tools of the society and represent one of the most accepted and common medium for conveying local, regional, national and international information among readers. Since the beginnings of the civil society, newspapers have been published in order to inform the wide circle of readers about the latest events worldwide. Today, newspapers are published in almost every language and in every country in the world, which is why it is quite safe to say that we live in a newspaper culture.

Because of the significance the newspapers have in everyday life, it is important to make them as available as possible to end users within the library collections. Therefore, the subject of this paper is cataloguing practice of newspapers in libraries, with particular emphasis on treatment of different newspaper editions. The paper brings an overview of definitions and regulations of the *International guidelines for the cataloguing of newspapers* brought by IFLA's Section on serial publications, as well as those of the Library of Congress newspapers module CONSER (Cooperative online serials program), since the two documents regard specifically this kind of serial publications. Regulations that refer to cataloguing and treatment of newspaper editions will be compared to the cataloguing practices in selected Croatian and world national libraries. The method which will be used is the analysis of the corpus of selected newspapers titles found in the libraries' OPACs. The paper also brings an overview of development of FRBR functional models as well as novelties and solutions offered by the PRESS₀₀ model ontology, adjusted to specific dynamic nature of continuing resources and aiming at greater semantic accuracy of their bibliographic data.

Keywords: newspapers, newspaper editions, cataloguing, functional model, conceptual model, FBR, FRBR₀₀, PRESS₀₀

Uvod: Nastanak novina – njihov značaj i uloga u modernom društvu

Ljudi su izmjenjivali vijesti puno prije nego što su naučili bilježiti izgovorenu riječ i pisati. Vijesti su se priopćavale na trgovima, tržnicama, gradovima i čitavim zemljama prenoseći se usmenom predajom. Razvojem pisane riječi i pismenosti, u naprednim društvima poput starog Rima, Kine, Njemačke, Engleske ili Venecije, prijenos vijesti pisanih rukom postao je organiziran i formalan te time dobio na vjerodostojnosti.

Još od vremena srednjeg vijeka u zapadnom je svijetu tiskani oblik, koji danas poznajemo pod pojmom *novine*, stekao važnu ulogu kao poveznica brojnih razdoblja u kojima su prevladavali različiti oblici u lancu prijenosa informacija nudeći sve brojnijoj publici velike količine informacija iz najrazličitijih područja ljudskog interesa i djelovanja.¹ Začeci današnjeg oblika novina sežu davno u povijest i vežu se uz Kinu, koja je prva poznavala papir, gdje su se pojavili prvi oblici pisanih vijesti u obliku vladinih listova s vijestima – *tipao* – koji su kružili među službenicima dinastije Han još u 3. stoljeću,² da bi se do 13. stoljeća proširili na intelektualce, a do 17. stoljeća na obične građane.³

U starom Rimu, u razdoblju između 59. godine pr. Kr. i 222. godine po. Kr., koristio se svojevrsni usavršeni sustav optjecaja rukom pisanih vijesti koje su vlasti postavljale na Rimskom trgu (*Foro Romano*), a donosile su vijesti o političkim zbivanjima, suđenjima, vojnim pohodima i izvršavanjima kazni.⁴ Potreba i običaj pisanja i diseminacije vijesti postojao je i u staroj Grčkoj gdje su izdavane *efemerides*, svojevrsne kronike o dnevnim događajima. Od 14. stoljeća počela se razvijati organizirana razmjena vijesti pisanih rukom, a time i potreba za sve većim brojem njihovih sastavljača koja je dovela do nastanka profesije. U uporabi su bili razni nazivi za takve vijesti: od talijanskog *avviso*, *gazzetta*, *notizia*, francuskog *nouvelles manuscrites*, njemačkog *Zeitungen* te engleskog *news letters*.⁵

¹ Smith, Anthony. *The newspaper : an international history*. London : Thames and Hudson, 1979.

² Stephens, Mitchell. *History of newspapers : for Collier's Encyclopedia* [citirano: 2015-02-12]. Dostupno na: <https://www.nyu.edu/classes/stephens/Collier%27s%20page.htm>

³ Endres, Kathleen L. *Newsletters, newspapers, pamphlets* [citirano: 2015-05-22]. Dostupno na: <http://www.colss.net/sample-chapters/c04/E6-33-01-05.pdf>

⁴ Stephens, Mitchell. Nav. dj.

⁵ *Novine* [citirano: 2015-05-12]. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44284>

Mitchell Stephens navodi kako se najstarijim izravnim pretkom današnjih novina mogu smatrati rukom pisane vijesti koje su u 16. stoljeću naveliko kolale Venecijom jer je ona zbog svoje uloge trgovačkog središta ujedno imala i onu „informativnog“. U navedenim su se *avvisima* i *gazzettama* navodile vijesti o ratnim i političkim zbivanjima, distribuirale su se redovitim tjednom učestalošću te su se čitale čak i u Londonu. Način pisanja ovih vijesti kasnije se koristio u većini ranih novina, a odlikovao se kraćim novinskim člancima nastalim u određenom gradu i pisanim u ime tog grada s navedenim datumom odašiljanja.⁶

Nešto kasnije, u 18. stoljeću, pojavio se i izraz *journal* koji je definirao Diderot, a podrazumijevao je „periodičko djelo koje sadrži izbor sadržaja iz novoobjavljene knjige, zajedno s pojedinostima o nedavnim otkrićima s područja umjetnosti i znanosti“,⁷ dok se izraz *gazzeta*, prema Voltaireovim riječima, odnosio na „izvještaj javnih poslova“.

Ekonomski, politički, kulturni i znanstveni čimbenici utjecali su na sve veću potrebu za novostima, dok se Gutenbergov izum tiskarske preše i osnivanje poštanskih službi u Francuskoj krajem 15. te početkom 16. stoljeća mogu istaknuti kao dva važna događaja koja su bila presudna za pojavu i širenje novina, prvenstveno kao sredstva komuniciranja.⁸

Otkriće tiskarske preše potpomoglo je pojavu tiskanih prikaza o pojedinim događajima, a krajem 16. stoljeća mnogi njemački tiskari proizvodili su, neredovito, letke i pamflete s političkim i drugim vijestima. U tom razdoblju često su nastajali i almanasi koji su donosili sažet pregled događaja iz cijele godine (*Newe Zeitung aus Ungarn*, 1580.; *Mercure francais*, 1611.)

Kao najstarije očuvane tiskane novine u Europi navode se dva naslova na njemačkom jeziku (1605., 1609.), od kojih se one Johanna Carolusa smatraju pretečom modernih novina.⁹ J. Carolus zatražio je dopuštenje da u svojoj tiskari proizvede novu vrstu tiskarskog proizvoda, spajajući svoje dotad odvojene strukovne djelatnosti – onu tiskara i pisara – te je 1605. godine počeo reproducirati na tiskarskoj preši rukom pisane tjedne novosti pod naslovom *Relations: Aller Furnemmen*, prikupljajući vijesti od mreže plaćenih dopisnika. Kako su novine pisane rukom bile skupe te samim time dostupne ograničenom broju čitatelja,

⁶ Stephens, Mitchell. Nav. dj. Str. 2.

⁷ Isto.

⁸ Novine. Nav. dj.

⁹ Webber, Johannes. Strassburg, 1605 : the origins of the newspaper in Europe. // German History 24, 3(2006), 387-412. Dostupno i na: <https://gh.oxfordjournals.org/content/24/3/387.abstract>

eliti učenih ljudi, zapravo nisu zadovoljavale jedan od osnovnih kriterija – da moraju biti dostupne neograničenom krugu čitatelja – pa ih se nije moglo smatrati „objavljenim“ u pravom smislu te riječi. J. Carolus shvatio je da će tiskanjem novina moći doseći veću nakladu i samim time sniziti cijenu pojedinačnog primjerka i upravo ga se zbog te revolucionarne inovacije smatra začetnikom novina u modernom smislu.

Početkom 17. stoljeća broj novina počeo je rasti. Najčešće su to bili tjednici, a počeli su se javljati diljem Europe – u Njemačkoj, Švicarskoj, Austriji, Nizozemskoj, Italiji, Španjolskoj – izdavani u nakladama od oko stotinu primjeraka i pisani jezikom zemlje koja je vladala u pojedinom području ili na latinskome, koji je u to doba bio jezik komunikacije vladajućeg sloja.¹⁰ Problem s kojim su se susretali prvi nakladnici bio je pronalaženje svježih vijesti koje bi objavili u svojim tjednicima zbog čega su mnogi kasnili s tiskanjem. Jedan od ranih nakladnika tzv. *corantosa*¹¹ već je u prvoj polovici 17. stoljeća istaknuo „(...) običaj da se i čitatelj i tiskar slažu u svojim očekivanjima tjednih novosti, te ukoliko tiskar nema čime zadovoljiti tu potrebu, čitatelj će biti taj koji će svaki dan očekivati nove vijesti (...)“.¹² Ova potreba za novim vijestima dovela je do bržeg i redovitog tiskanja tjednika.

Anthony Smith¹³ navodi četiri faze kroz koje je prošlo novinsko izdavaštvo prije nego je doseglo današnju redovitost i učestalost objavljivanja, ali i očekivanu raznolikost sadržaja: prva je faza uključivala objavljivanje pojedinačnih pregleda (*story*) koji su donosili obavijesti o davno završenim događajima, koje su se na većini europskih jezika nazivale *relation* ili *relacioun* (izvještaj). Druga se faza sastojala od spomenutih *corantosa*, uglavnom jednom tjedno objavljivanih vijesti, koji još uvijek nisu imali stalnu, prepoznatljivu naslovnicu, nego se mijenjala kako se publikacija objavljivala, ni stalan naslov. Najviše *corantosa* tiskali su Nizozemci te ih na raznim jezicima distribuirali po brojnim drugim zemljama. Treću fazu karakterizirao je *diurnall* koji je donosio tjedni pregled događaja proteklih dana, uglavnom političke prirode. Posljednja, četvrta faza, bio je *mercury*, koji je bio oblikovan kao knjiga, s naslovnom stranicom i impresumom. Naziv ove vrste publikacije simbolično se odnosi na Merkura, rimskog boga trgovine i putovanja, glasnika bogova. Koncept na kojem je počivala ova vrsta publikacije (glasnik) onaj je knjige

¹⁰ Isto.

¹¹ Izraz koji se u 17. stoljeću odnosio na publikaciju u kojoj su vijesti bile navodene jedna za drugom, a opisivale su događaje u određenom razdoblju.

¹² Stephens, Mitchell. Nav. dj. Str. 9.

¹³ Smith, Anthony. Nav. dj. Str. 10.

koja sadrži vijesti, podijeljene po odlomcima i uzastopce obrojčane stranice kroz serije, iz tjedna u tjedan.

Zanimljivo je da su najranije novine objavljivale političke vijesti u izvornom obliku u kojem su napisane i zaprimljene, bez ikakvih dodataka ili promjena. Takva praksa nastavljena je i kasnije jer se na taj način tiskar nije samo ogradio od mogućih optužbi za objavljivanje neistinitih vijesti ili uvredu, nego je to ujedno bila i sama srž te djelatnosti. Zadaća novina u to je vrijeme bila shvaćena tako da one prenose pristigle vijesti nepromijenjene, dok zadaća tiskara nije bila da provjerava istinitost tih vijesti.¹⁴

Prve novine u Hrvatskoj javile su se znatno kasnije nego u ostatku Europe, u drugoj polovici 18. stoljeća. Izlazile su na latinskom jeziku u Zagrebu pod naslovom *Ephemerides Zagrebienses* (1771.), no od pedesetak brojeva koliko je navodno izišlo, nije ostao sačuvan niti jedan primjerak.¹⁵ Prve sljedeće novine, *Agramer deutsche Zeitung* (1786.), bile su objavljivane na njemačkom jeziku te ni od njih nije ostao niti jedan sačuvani primjerak. Dok je latinski jezik prvih novina označivao svojevrsan otpor prema uvođenju njemačkog jezika Zemaljske vlade, jezik drugih novina puno govori o tadašnjim političkim zbivanjima u Hrvatskoj i počecima germanizacije.¹⁶ Treće novine, *Kroatischer Korrespondent* (1789.) nastale su u razdoblju rusko-turskog rata te su bile namijenjene prvenstveno ljudima koji su pratili ratna događanja i nisu se bavili svakodnevnim životom Hrvata. Prvo i, čini se, jedino godište ovih novina pohranjeno je i čuva se u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Za prve novine na hrvatskome jeziku trebalo je pričekati drugačije političke prilike, koje su nastale početkom 19. stoljeća kada je Francuskom Carstvu pripala Dalmacija. Tada se u Zadru počinju izdavati novine pod naslovom *Il regio Dalmata – Kraljski Dalmatin* (1806.) koje su dvojezično, na talijanskom i hrvatskom jeziku, donosile “službene obavijesti i naredbe te različite praktične upute, prvenstveno ekonomskog značaja“, ali su vijesti ipak bile propaganda francuske uprave.¹⁷ U nadolazećim godinama bilo je i neuspjelih pokušaja pokretanja novina na narodnom jeziku, poput onog Antuna Nagyja da pokrene novine na „ilirskom“ jeziku *Slavonski feniks* te Jurja Šporera i *Oglasnika ilirskog*¹⁸, no 1826. godine s izlaženjem započinje

¹⁴ Webber, Johannes. Nav. dj. Str. 393.

¹⁵ Horvat, Josip. Povijest novinstva Hrvatske : 1771-1939. Zagreb : Golden marketing : Tehnička knjiga, 2003. Str. 31.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Isto, str. 47-48.

¹⁸ Isto, str. 50-54.

list *Luna agramer Zeitschrift* koji 1829. mijena naslov u *Agramer politische Zeitung* te dalje izlazi kao prilog spomenutih novina do 1858., dok matične novine pod naslovom *Agramer Zeitung* izlaze od 1848. do 1912. Kontinuitet izlaženja ovih naslova pokazuje da su se počele pojavljivati novine koje nisu bile kratkog vijeka te za koje je ipak postojao interes čitatelja.

Čak i u počecima novinstva, novine su objavljivane u različitim kronološkim izdanjima. Tome svjedoči, primjerice, *Obzor* (1886.) čiji su, doduše izdvojeni, brojevi a ne cijeli niz, objavljivani u drugom ili trećem izdanju, da bi od 1905. sljedećih 15 godina istovremeno izlazio u dva zasebna izdanja – jutarnjem i popodnevnom.¹⁹ Postojanje različitih novinskih izdanja nužno nameće pitanje postupanja s njima, od izrade bibliografskih zapisa, njihovog povezivanja, pohrane do pružanja pristupa krajnjim korisnicima.

1. Definicije novina

Široku definiciju novina donosi UNESCO u svojim *Preporukama*²⁰ iz 1985. godine prema kojoj su novine periodička publikacija namijenjena širokoj javnosti s ciljem da služe kao primarni izvor informacija o tekućim zbivanjima, međunarodnim, društvenim i političkim pitanjima i sl. Mogu sadržavati i članke o književnim i drugim temama, ilustracije i reklame. Navedena definicija, osim pojma novina u užem smislu, onih dnevnih koje informiraju o događajima koji su se dogodili unutar 24 sata prije odlaska publikacije u tisak (npr. *Jutarnji list*, *Slobodna Dalmacija*, *Sportske novosti*), uključuje i novine koje ne izlaze dnevno, a donose novosti od općeg interesa koje se odnose na dulje razdoblje te zbog svog lokalnog karaktera ili drugog razloga svojim čitateljima služe kao primarni izvor općih informacija (npr. *Dubrovački list* – tjednik, *Glas Primoštena* – dvomjesečnik, *Moslavački list* – dvotjednik, *Gradske novine (Nova Gradiška)* – dvotjednik).

Uz ove dvije vrste novina, Program za kooperativnu katalogizaciju serijskih publikacija Kongresne knjižnice – CONSER (Cooperative Online Serials

¹⁹ Podaci preuzeti iz kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

²⁰ Revised recommendation concerning the international standardization of statistics on the production and distribution of books, newspapers and periodicals [citirano: 2015-09-23] / the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Meeting in Sofia from 8 October to 9 November 1985. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13146&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Program),²¹ navodi da je u slučajevima kada obilježja koja definiraju novine nisu u potpunosti zastupljena (učestalost izdavanja, nakladnik, izgled, sadržaj, format, ciljani korisnici), spomenutu općenitu definiciju potrebno dopuniti i kao novine katalogizirati publikacije koje uz opće informacije sadrže i tekuće vijesti od posebnog interesa i koje su namijenjene posebnim skupinama korisnika (etničkim skupinama, sindikalnim udruženjima, vjerskim zajednicama, političkim skupinama), odnosno određenom čitateljskom krugu (gospodarske, studentske, vjerske teme). Primjeri ovakvih vrsta novina su *Manager* (studentski list, dvomjesečnik), *Ha-kol* (glasilo Židovske zajednice, tromjesečnik), *Gool* (službeno glasilo Nogometnog saveza, tjednik), *Narodni zdravstveni list* (glasilo Zavoda za javno zdravstvo, mjesečnik), *Neka se čuje i naš glas* (glasilo društva osoba s invaliditetom, mjesečnik), *Poruke SDP* (glasilo političke stranke, tri puta godišnje), *Galeb* (glasilo Samostalnog sindikata ugostiteljstva i turizma Hrvatske, dvomjesečnik). U dosadašnjoj kataložnoj praksi Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, što zbog učestalosti što zbog sadržaja i novinskog formata, ova vrsta publikacija također se smatrala novinama te stoga bila kodirana odgovarajućim kodom u formatu UNIMARC odnosno MARC 21.

Prema istom izvoru iz definicije novina isključene su publikacije koje donose stručne i organizacijske novosti vezane isključivo uz neku strukovnu organizaciju/ustanovu ili pokrivaju ograničeno tematsko područje, čak i ako u naslovu nose naziv „novine“ ili su objavljene u novinskom formatu. Isključuju se i publikacije koje su primarno namijenjene oglašavanju. U posljednja dva slučaja međunarodna kataložna praksa zaista je raznolika i može se naći podjednako primjera koji potvrđuju i opovrgavaju spomenutu uputu. I dok je hrvatska nacionalna praksa i s takvim vrstama publikacija uglavnom postupala kao s novinama (tvornički listovi, listovi radnih organizacija, ustanova i sl., neki oglasnici), u međunarodnoj kataložnoj praksi glasila poduzeća, privatnih tvrtki i ustanova podjednako se smatraju novinama i časopisima. U skladu s tim, ni bilteni organizacija/ustanova ne bi se smatrali novinama jer su to publikacije koje izdaje korporativno tijelo ili individualna osoba u svrhu informiranja o određenim temama i nedavnim događanjima namijenjenim samo određenoj organizaciji/ustanovi.

²¹ CONSER Cataloguing Manual. Module 33: Newspapers [citirano: 2015-09-28] / prepared by Cathy Sagendorf, New York State Library and David Moore, Schenectady County Community College. 2006. Dostupno na: <http://www.loc.gov/aba/pcc/conser/pdf/ccm/CCM-Module-33.pdf>

U knjižničarskoj struci najčešće se navodi definicija Međunarodne organizacije za normizaciju (ISO) prema kojoj su novine serijska publikacija koja donosi novosti o tekućim zbivanjima od posebnog ili općeg interesa čiji su zasebni dijelovi navedeni kronološki ili brojčano te izlazi najmanje jednom tjedno. Novine najčešće nemaju omot, imaju naslov nad tekstom, impresum i formata su većeg su od 297 x 420 mm.²²

I dok prvi dio *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga*²³ u svom dijelu tumačenja stručnih izraza ne donosi definiciju novina, definicija iz *Međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa serijskih publikacija i druge neomeđene građe – ISBD(CR)*,²⁴ koja je ostala nepromijenjena i u objedinjenom izdanju ISBD-a²⁵ iz 2011. godine, kao i definicija iz *Priručnika za ISSN*²⁶ iz 2012., nešto je općenitija te navodi da su novine serijska publikacija koja se izdaje u utvrđenim i čestim vremenskim razmacima, obično dnevno, tjedno ili polutjedno i koja izvještava o tekućim zbivanjima i temama od općeg interesa. Navedene definicije ne odudaraju jedna od druge nego se razlikuju samo po tome što stavljaju naglasak na različita obilježja novina. U pogledu izdanja, ISBD(CR) kao i objedinjeno izdanje ISBD-a, osim same definicije tog pojma²⁷ ne daje preciznije upute u pogledu bibliografskog postupanja s novinama s obzirom na oznaku izdanja. Iz propisa za drugu skupinu bibliografskog opisa, skupinu izdanja, vidljivo je da se u bibliografski zapis navode oznake koje se odnose na redni broj izdanja, podatke o lokalnom izdanju, o izdanju za posebne namjene te jeziku. Iz navedenog se zaključuje da su to izdanja za koja se izrađuje zaseban bibliografski zapis, s obzirom da isti

²² *Citirano prema*: International guidelines for the cataloguing of newspapers [citirano: 2015-09-28] / prepared for the Working Group on Newspapers by Hana Komorous with the assistance of Robert Harriman. July 1988. Dostupno na: <http://archive.ifla.org/VII/s39/broch/intguide.pdf>

²³ Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983-1986. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986.

²⁴ ISBD(CR) : međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe : prerađeno izdanje ISBD(S)-a : međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa serijskih publikacija / preporučila Radna grupa za ISBD(S) ; odobrili stalni odbori IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za serijske publikacije ; [s engleskoga prevela Ana Barbarić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.

²⁵ ISBD : international standard bibliographic description / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Consolidated ed. Berlin ; München : De Gruyter Saur, 2011.

²⁶ ISSN manual [citirano: 2015-09-28]. Paris : ISSN International Centre, 2015. Dostupno na: http://www.issn.org/wp-content/uploads/2013/09/ISSNManual_ENG2015_23-01-2015.pdf

²⁷ ISBD(CR). Nav. dj. Str. 15.

standard navodi da se samo u slučaju dodavanja, izostavljanja ili mijenjanja podatka o izdanju na sveščićima koji slijede iza prvog dijela, napomena o tim promjenama navodi u skupini 7.

2. Novinska izdanja: pregled stanja u knjižničnim katalozima

Preciznije upute za postupanje s različitim novinskim izdanjima donose *Međunarodne smjernice za katalogizaciju novina* iz 1988. godine. Prema njima, različitim se novinskim izdanjima smatraju novine koje izdaje isti nakladnik i obično imaju isti naslov, a razlikuju se po zemljopisnom području kojem su namijenjene, jeziku, formatu, učestalosti izlaženja i kronološkim podacima. *Smjernice*, kao i *CONSER-ov priručnik za katalogizaciju*, izričito navode da bi se za zemljopisna i jezična izdanja, izdanja u drugom formatu, drugačije izdanje prema učestalosti izlaženja te različita dnevna izdanja trebao izraditi zaseban bibliografski zapis.

U pogledu **zemljopisnih izdanja**, spomenute *UNESCO-ove preporuke* navode da se pokrajinska (*provincial*) ili lokalna izdanja novina ne bi trebala smatrati zasebnim publikacijama ukoliko nemaju znatnijih razlika u vijestima koje donose ili uredničkom sadržaju te da nije dovoljna samo razlika u naslovu ili stranici s lokalnim vijestima. *CONSER-ov priručnik* navodi da uobičajene vrste zemljopisnih izdanja novina podrazumijevaju glavno²⁸ dnevno izdanje koje ima regionalna izdanja i lokalne novine koje imaju izdanja za pojedine gradove, županije i sl. Sadržaj zemljopisnih izdanja razlikuje se od glavnog jer uključuje novosti iz različitih regija ili gradova, a te razlike mogu znatno varirati – od izdanja s dodanim dijelovima lokalnog ili regionalnog karaktera, različitim oglasima/reklamama do onih koja imaju potpuno različite naslovne stranice.

Dodatni problem kod katalogizacije novina stvara činjenica da postoje slučajevi kada nakladnik objavi nekoliko izdanja svoje publikacije, pod istim naslovom, bez ikakve (različite) oznake izdanja, a jedina razlika, koja se može utvrditi samo listanjem svakog pojedinog izdanja, najčešće je u pojedinačnom članku ili čak samo drugačijoj popratnoj fotografiji uz isti članak. *Jutarnji list*, primjerice, trenutačno izlazi u tri različita izdanja – označenih kao *Zagreb*, *Dalmacija* i *Hrvatska*. U razdoblju od 2000. do 2009. godine izlazila su i

²⁸ Glavnim izdanjem smatra se ono koje se odnosi na sjedište nakladnika, a obično je i mjesto prvog izdanja novina.

izdanja za *Istru i Primorje* te za *Slavoniju i Baranju*. Od izdanja označenog s *Hrvatska* kao obvezni primjerak u Nacionalnu i sveučilišnu knjižnicu u Zagrebu pristižu po dva primjerka, no naslovnica im se ne razlikuje, a najčešće nije moguće pronaći ni razliku u sadržaju. Svakom od navedenih izdanja dodijeljen je međunarodni ISSN te samim time izrađen i zaseban bibliografski zapis. Takvo postupanje u skladu je s odredbama *Pravilnika i priručnika za izradbu abecednih kataloga i Međunarodnih smjernica za katalogizaciju novina*. U praksi se nakladnik, međutim, nije pridržavao dodijeljenih ISSN-a za pojedinačna izdanja za koja je oznaku zatražio, nego je primjerice ISSN za 3. izdanje (1998. – 2000.) tiskao na izdanja za *Zagreb, Slavoniju i Baranju, Hrvatsku, Istru i Primorje* te *Dalmaciju*.

Sličan je slučaj i s još jednim velikim hrvatskim dnevnim novinama – *Večernjim listom*. S odnedavno smanjenim brojem izdanja, *Večernji list* trenutačno izlazi u izdanjima označenima kao *Zagreb, Bosna i Hercegovina* i *Hrvatska*, s time da se posljednje dostavlja u Knjižnicu kao obvezni primjerak u tri primjerka. Iako imaju potpuno identične naslovne stranice, razlika u lokalnim vijestima koje se protežu na dvije stranice uoči se tek listanjem.

U hrvatskoj kataložnoj praksi pokazalo se da se zemljopisne oznake izdanja²⁹ vrlo često mijenjaju, spajaju i/ili razdvajaju zbog čega nije ekonomično ni pregledno za takva izdanja nužno izrađivati zasebne zapise, tim više što neka ne izlaze redovito. Primjerice, 2009. godine *Večernji list* je pojedinim danima izlazio u različitim izdanjima (npr. nedjelja: *izdanje za Slavoniju, Noćno izd., BiH, Sjeverozapadna Hrvatska, Dalmacija – Istra – Primorje – Lika*; ponedjeljak: *Hrvatska, Noćno izd., BiH*; subota: *Podravina i Bilogora, Varaždin i Međimurje, Zagorje, Istra – Primorje – Lika, Slavonija, Dalmacija, Karlovac, Sisak, Noćno izd., BIH*), da bi se 2012. neka izdanja ugasila, a neka spojila (npr. nedjelja: *izdanje za Hrvatsku, BiH*; ponedjeljak – subota: *Slavonija i Baranja, Hrvatska, BiH, Podravina, Bilogora, Varaždin i Međimurje, Zagorje, Karlovac i Sisak*). *CONSER-ove smjernice* u slučaju zemljopisnih izdanja upućuju na izradu zasebnih bibliografskih zapisa za svako zemljopisno izdanje ukoliko je podatak o izdanju jasno naveden na grafi. Međutim, u slučaju kao što je *Večernji list*, kada nakladnik objavljuje veći broj izdanja koji je podložan promjenama, spajanjima ili ukidanjima, nije smisleno izrađivati zasebne zapise za sva izdanja nego jedan zapis za glavno izdanje (u ovom slučaju za *Zagreb*) i jedan za sva ostala regionalna/lokalna izdanja. Podaci o izdanjima na „objedinjenom“ zapisu navode se u napomeni, a zapisi se međusobno povezuju kao različita izdanja u istom mediju.

²⁹ Najčešće se to odnosi na naziv grada/regije bez popratne riječi *izdanje*.

Primjer:

245 00 \$a *Večernji list*
250 ## \$a [Zagrebačko izd.]
775 0# \$t *Večernji list* [Regionalna izd.]

245 00 \$a *Večernji list*
250 ## \$a [Regionalna izd.]
775 0# \$t *Večernji list* [Zagrebačko izd.]

Tumačenje: Podatkom o izdanju okupljena su sljedeća izdanja: *Hrvatska, Bosna i Hercegovina; Zagorje, Podravina, Bilogora, Varaždin i Međimurje; Slavonija i Baranja; Karlovac i Sisak te Nedjeljno izdanje*. Ranije izlazio s oznakama izdanja: *1., [izd. za] BiH, 3., 4., 5., 6., 7., 10., 11., 12., 13., 14., 15.*

Neki primjeri iz kataloga europskih i svjetskih nacionalnih knjižnica potvrđuju kataložnu praksu da se za zemljopisna izdanja izrađuju zasebni zapisi i međusobno povezuju. Tako je u katalogu Njemačke nacionalne knjižnice zapis za novine *Frankfurter Allgemeine. Ausgabe D [Deutschland]* međusobno povezan s regionalnim izdanjem [R] kao usporednim. Zemljopisna oznaka izdanja pritom je navedena kao razdjel.

Primjer:

245 10 \$a *Frankfurter Allgemeine*
 \$b *Zeitung für Deutschland*
 \$n *Ausgabe D*
776 18 \$i *Parallelausg.:*
 \$t *Frankfurter Allgemeine / R*
 \$d *Frankfurt, M. : Frankfurter Allg. Zeitung, 1988-*

245 10 \$a *Frankfurter Allgemeine*
 \$b *Zeitung für Deutschland*
 \$n *R*
 \$p *Rhein-Main-Zeitung : Zeitung für Frankfurt*
776 08 \$i *Parallelausg.:*
 \$t *Frankfurter Allgemeine / D*
 \$x *0174-4909*

Međutim, ISSN u navedenom primjeru odnosi se na izdanje za cijelu zemlju, odnosno u Međunarodnom upisniku ISSN-a ključni naslov vezan uz ovaj ISSN je *Frankfurter Allgemeine*, dok je kao drugi oblik naslova naveden *Frankfurter Allgemeine Zeitung (Ausg. D)* te nije vezan ni s kakvim drugim zemljopisnim izdanjem, kao što je to slučaj u katalogu Njemačke nacionalne knjižnice. Isti je slučaj, primjerice, s naslovom *Wall street journal*, čijim su različitim zemljopisnim izdanjima dodijeljeni zasebni ISSN-i. Tako u Upisniku ISSN-a i Kongresnoj knjižnici postoje zasebni zapisi za sva zemljopisna izdanja ovih dnevnih novina (*Asian Wall Street Journal, Central ed., Eastern ed., Europe, Midwest ed., Southwest ed., Western ed.*), međusobno povezanih kao drugo izdanje u istom mediju.

Međutim, uočena je i nedosljednost u izradi zapisa za zemljopisna izdanja novina. Kao primjer mogu se navesti novine *Daily telegraph (London. 1969)* za koje postoje zapisi u katalogu Britanske knjižnice, Upisniku ISSN-a i Škotskoj nacionalnoj knjižnici. Međutim, za škotsko izdanje tih novina zapis postoji samo u Škotskoj nacionalnoj knjižnici i nije vezano za glavno londonsko izdanje, kao uostalom ni u katalogu Britanske knjižnice ni u bazi Upisnika ISSN-a. Jedina veza s glavnim izdanjem je napomena u zapisu Škotske knjižnice.

Primjer:

130 0# \$a *Daily telegraph (Scottish edition)*

245 14 \$a *The daily telegraph.*

250 ## \$a [*Scottish ed.*]

260 ## \$a *London* : \$b *Telegraph Media Group Limited*

Zapis za škotsko izdanje u Škotskoj nacionalnoj knjižnici

245 14 \$a *The daily telegraph.*

246 03 \$a *London daily telegraph.*

260 ## \$a *London* : \$b *Daily Telegraph, \$c 1969-*

265 00 \$a *Daily Telegraph, Ltd., 135 Fleet St., London, E.C.4*

590 ## \$a *UK ed. cancelled by NLS. From Feb. 2012 the Scottish ed. is available in print format.*

Zapis za glavno izdanje u Škotskoj nacionalnoj knjižnici

Primjer suprotnog postupanja sa zemljopisnim izdanjem je naslov *The sun (London)*. Škotsko izdanje, pod naslovom *Scottish sun* počelo je izlaziti 1987. i dodijeljen mu je ISSN. Zapis se, osim u Upisniku ISSN-a, nalazi i u Britanskoj knjižnici te je u oba slučaja povezan kao s glavnim izdanjem.

Primjer:

222 0# \$a *Scottish sun*

245 04 \$a *The Scottish sun.*

264 1# \$a *London : \$b News Group Newspapers Ltd, \$c [1987]-*

362 1# \$a *Began in 1987.*

775 08 \$i *Scotland edition of: \$ Sun (London, England) \$x 0307-2681*

Zapis iz Britanske knjižnice. Isti zapis nalazi se i u Upisniku ISSN-a.

Škotska nacionalna knjižnica u svom katalogu ima zapis za ovaj naslov, međutim podaci se ne podudaraju s prethodno spomenuta dva. Prije svega, ISSN, koji je dodijeljen glavnom londonskom izdanju, ne odgovara naslovu i ne odnosi se na škotsko izdanje, niti je naveden kao pogrešno otisnut ISSN. Zbog početne godine može se naslutiti da se zapis odnosi na mrežno izdanje novina, no napomena o priložima to demantira. Nadalje, glavno izdanje, *Sun (London)*, navedeno je kao prethodni naslov koji je počeo izlaziti 1964. godine, no u istom je potpolju naveden i podatak o škotskom izdanju.

Primjer:

022 ## \$a 0307-2681

245 04 \$a *The Scottish sun.*

260 ## \$a *London : \$b News Group Newspapers Ltd., \$c 1998-*

362 0# \$a *Mar. 2, 1998-*

500 ## \$a *The following supplements are currently entered separately: TV magazine; Fabulous; Offside; TV soap.*

780 00 \$t *Sun (London, England : 1964 : Scottish edition)*

856 42 \$u <http://www.thescottishsun.co.uk/> \$z *Scottish sun - Online access*

Zapis iz Škotske nacionalne knjižnice

Osim međusobnog upućivanja s jednog zemljopisnog izdanja na drugo, odnosno povezivanja odgovarajućim poljima u nekom knjižničnom formatu, CONSER navodi još jedan način koji ne opterećuje bibliografski zapis u slučaju postojanja većeg broja izdanja, no s druge strane nije toliko korisniku informativan, a i kretanje između zapisa je ograničenije. Taj način podrazumijeva da se glavno izdanje poveže s regionalnim/lokalnim izdanjima, ali regionalna/lokalna izdanja da upućuju samo na glavno izdanje, ne i na sebe međusobno. Međusobno upućivanje može se postići navođenjem u napomeni, kao općeniti navod da postoje regionalna/lokalna izdanja ili pak pojedinačnim navođenjem.

Novinska izdanja u **posebnom formatu** (krupni tisak, *airmail*³⁰) smatraju se posebnim izdanjem za koje *Međunarodne smjernice* upućuju na izradu novog zapisa. *CONSER-ov priručnik* nema odredbe koje se odnose na ovu vrstu izdanja.

Primjer:

245 04 \$a *The Times*.

250 ## \$a *Air ed*.

260 ## \$a *London* : \$b *Times Newspapers*, \$c 1788- .

500 ## \$a *Od 1950, no. 51578 Late London air ed*.

Zapis iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Novine mogu istodobno izlaziti u izdanjima koja se razlikuju prema **učestalosti objavljivanja** (npr. dnevno i tjedno). U tom slučaju za svako se izdanje izrađuje zaseban bibliografski zapis. Podatak o izdanju (npr. dnevno izdanje) navodi se u obliku u kojem je naveden u zaglavlju ili uredničkim podacima. Ukoliko se podatak o izdanju izvodi iz podatka o učestalosti, (npr. izlazi dnevno), podatak o izdanju navodi se u uglatoj zagradi, npr. [Dnevno izd.].

Dnevne novine ponekad izlaze i u tjednim izdanjima, no kataložna praksa nije dosljedna uputama iz *Međunarodnih smjernica*. Postoje zapisi za dnevno i tjedno izdanje, no nisu međusobno povezani kao dva različita izdanja u istom mediju, nego kao izdanje u drugom mediju. Također, kao što se može vidjeti iz navedenih primjera, često postoji i razlika u naslovu (npr. *Corriere della sera* i *Corriere della sera del lunedì*).

Primjeri:

022 0# \$a 0307-1235 \$2 02

222 0# \$a *Daily telegraph* \$b (London. 1969)

245 00 \$a *Daily telegraph*.

260 ## \$a *London* : \$b *Daily Telegraph*, \$c 1969-

260 3# \$a *London* : \$b *Telegraph Group*

776 0# \$t *Daily telegraph / The Sunday telegraph on CD-ROM* \$x 1477-3805

Zapis iz Britanske knjižnice za dnevno izdanje

³⁰ Izdanje novina na tankom papiru namijenjeno distribuciji zračnom poštom. *Usp.* Air edition [citirano: 2015-10-21]. // Oxford dictionaries. Dostupno na: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/air-edition>

022 0# \$a 0307-269X \$2 02
222 0# \$a Sunday telegraph
245 00 \$a Sunday telegraph.
260 ## \$a London : \$b Sunday Telegraph
310 ## \$a Weekly
776 0# \$t Daily telegraph / The Sunday telegraph on CD-ROM \$c (CD-ROM) \$x 1477-3805

Zapis iz Britanske knjižnice za tjedno izdanje

022 1# \$a 0350-3968 \$l 0350-3968 \$2 30
222 0# \$a Glas Slavonije \$b (Tisak)
245 00 \$a Glas Slavonije : \$b informativno-politički dnevni list / \$c [glavni urednik Zoran Jaćimović].
260 ## \$a Osijek : \$b Medijski centar Glas Slavonije, \$c 1943- .
310 ## \$a Svaki dan osim nedjelje
776 0# \$t Glas Slavonije (Online) \$x 1333-9486 \$w (HR-ZaNSK)000460535

Zapis iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Ne postoji veza na nedjeljno izdanje.

022 1# \$a 1334-1391 \$l 1334-1391 \$2 30
222 0# \$a Nedjeljni Glas Slavonije
245 00 \$a Nedjeljni Glas Slavonije / \$c [glavni urednik Zoran Jaćimović].
362 0# \$a 2003,br.1(9.ožujka)-2005,br.112(5.6.) ; god.85,br.113(12.6.2005)-
260 ## \$a Osijek : \$b MC Glas Slavonije, \$c 2003- .
310 ## \$a Tjedno
515 ## \$a Od god.85,br.113(2005) preuzima numeraciju godišta Glasa Slavonije

Zapis iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu za tjedno izdanje

Vrlo je čest slučaj da novine izlaze u više od jednog **kronološkog/dnevnog** izdanja. Kronološko izdanje je svaka od nekoliko mogućih distribucija istog sveščića/broja u jednom danu. Takva izdanja mogu imati vlastite brojčane oznake ili nositi oznake određenog doba dana (npr. jutarnje izdanje, večernje izdanje). Novi zapis za kronološko izdanje izrađuje se samo ako izdanja imaju različite naslove ili ako uz jasno istaknuti podatak o izdanju postoje brojčane oznake u *zasebnoj, vlastitom nizu*. Brojčane oznake kronoloških izdanja ne smiju biti naizmjenične, npr. jutarnje izd. broj 125, a večernje 126. U slučaju da drugo izdanje (npr. popodneвно, 2. i sl.) nosi istu brojčanu oznaku kao i glavno (dnevno), za takvo se izdanje *ne izrađuje* zaseban zapis.

Kronološko izdanje može biti označeno i samo brojeanim oznakama bez izraza „izdanje“.³¹

Primjer:

022 1# \$a 1334-1855 \$l 1334-1855 \$2 30

222 0# \$a *Jutarnji list* \$b (Zagreb. 1912)

245 00 \$a *Jutarnji list* / \$c [odgovorni urednik Josip Horvat].

362 0# \$a *God.1,br.1(28. veljače 1912)-god.30,br.10496(13. travnja 1941)*

260 ## \$a Zagreb : \$b Tipografija, \$c 1912-1941.

310 ## \$a Dnevno

775 0# \$t *Večer* \$x 1334-2711 \$w (HR-ZaNSK)000086857

Zapis iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu za jutarnje izdanje

022 1# \$a 1334-2711 \$l 1334-2711 \$2 30

222 0# \$a *Večer* \$b (Zagreb)

245 00 \$a *Večer* / \$c odgovorni urednik Ivo Sučić.

362 0# \$a *God. 1, br. 1 (10.studenoga 1920)-god. 22, br. 6122 (10.travnja 1941)*

260 ## \$a Zagreb : \$b Tipografija, \$c 1920-1941.

310 ## \$a Dnevno

500 ## \$a *Izlazi kao popodnevno izdanje Jutarnjeg lista*

775 0# \$t *Jutarnji list* (Zagreb. 1912) \$x 1334-1855 \$|w (HR-ZaNSK)000213787

Zapis iz Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu za popodnevno izdanje pod drugim naslovom

Za različita **jezična** izdanja novina izrađuju se zasebni zapisi. Izdanje na drugom jeziku najčešće se ne smatra prijevodom, uglavnom i zbog samog vremenskog okvira u kojem se novine objavljuju. Podatak o izdanju preuzima se s predloška, a ako ga nema, katalogizator ga prema jeziku publikacije navodi u uglatoj zagradi.³²

³¹ *Sportske novosti* izlaze u nekoliko kronoloških izdanja označenih brojevima: 1, 12, 4, 234, 12345, 123456.

³² U NSK do sada nije bilo primjera ove vrste izdanja dnevnih novina.

3. Izdanja u kontekstu konceptualnih modela FRBR_{ER}-a, FRBR_{OO}-a i PRESS_{OO}-a

Još od objave *Završnog izvještaja o Uvjetima za funkcionalnost bibliografskih zapisa* 1997.,³³ knjižničarska zajednica svjesna je njegovog nedostatka kada je riječ o serijskim publikacijama. Naime, već je u preambuli istaknuto da se određeni aspekti tog modela moraju bolje istražiti i to u pogledu identifikacije i definiranja atributa određene vrste građe. Posebice se naglasilo serijske publikacije i pojam serijalnosti kao i dinamičnu prirodu entiteta zabilježenih u digitalnim formatima. Iako su se prvotne rasprave razvile po pitanju redefinicije *djela* kako je donosi FRBR u odnosu na definiciju koja počiva na obliku naslova kako je pak vide kataložna pravila (AACR, ISBD, RDA), spajanja dviju ili više serijskih jedinica građe koja se može dogoditi i na razini *izraza*, a ne samo *djela* te o potrebi uvođenja pojma *djela serijske jedinice građe* (*serial work*), kao problem je u stručnim analizama uočena i primjena modela FRBR na *izraz* serijske publikacije. Ed Jones je na temelju usporedbe kataložne prakse u pogledu promjene naslova serijske jedinice građe i primjene modela FRBR ukazao na posljedice promjene naslova *izraza* (npr. prijevoda) u odnosu na nepromijenjen naslov *djela* (izvornika). S obzirom da kataložna pravila nalažu izradu novog bibliografskog zapisa u slučaju (veće) promjene naslova serijske jedinice građe, neovisno o tome je li ona prijevod ili nije, to može stvoriti nesuglasje s modelom FRBR-a koji *izraz* definira kao intelektualnu ili umjetničku realizaciju *djela*, odnosno podudarnost *djela* i *izraza* na temelju sadržaja, a ne formalnog oblika naslova.³⁴ Drugačiji pogled nudi Steve Shadle³⁵ koji definiciju *djela* serijske građe promatra kroz odnos „ima dio“ (*has part*) i koji se može koristiti za modeliranje odnosa *cjelina/dio* između serijske publikacije i sveščića/broja, te između sveščića/broja i članka u njemu čime se dolazi do pitanja predstavlja li pojedini sveščić/dio, odnosno članak, *djelo* za sebe. Do te teze dolazi pretpostavkom da nijedno uredništvo ili glavni urednik nema uredničku kontrolu nad cijelim nizom serijske građe,

³³ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

³⁴ Jones, Edgar A. The FRBR model as applied to continuing resources. // *Library Resources & Technical Services* 49, 4(2005), 227-242. Dostupno i na: <http://www.ala.org/alcts/sites/ala.org/alcts/files/content/resources/lrts/archive/49n4.pdf>

³⁵ Shadle, Steve. FRBR and serials : an overview and analysis. // *The Serials Librarian* 50, 1/2(2006), 83-103. Dostupno i na: http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1300/J123v50n01_09

svim sveščićima/brojevima, nego samo onima koje uređuje. Stoga smatra da se neki atributi koji se odnose na serijsku građu mogu bolje primijeniti na pojedini sveščić/broj te da svaki od entiteta *djela* – serijska jedinica građe, sveščić/broj, članak – ima svoje *izraze*, *pojavnne oblike* i *jedinice građe*.³⁶ Adolfo R. Tarango,³⁷ u pokušaju redefiniranja entiteta *djelo* za serijsku građu, pokušava okrenuti tezu te predlaže da se model FRBR prilagodi izdavačkoj praksi serijskih publikacija, a ne da se serijske publikacije pokušavaju „ugurati“ u model FRBR. Stoga uvodi ideju izrade zapisa za *segment djela* (*work segment*) koji je definiran većom promjenom naslova serijske jedinice građe, a koje se prema modelu FRBR-a smatra novim *djelom*. *Segment djela* podrazumijeva *sve izraze* i *pojavnne oblike* djela serijske građe objavljenih pod određenim naslovom. Bibliografski zapisi opisivali bi upravo te segmente *djela* (stapajući *izraze* i *pojavnne oblike*). Djelo serijske građe u tom bi slučaju bio cjelokupni povijesni tijek serijske jedinice građe kroz koje ona prolazi uslijed većih promjena naslova.

Nedostatak je modela FRBR to što ne nudi dovoljno precizne odgovore na pitanja što je *djelo*, što *izraz*, a što *pojavnni oblik* serijske jedinice građe. Doslovnim shvaćanjem njegovih definicija može se zaključiti da *djelo* serijske jedinice građe obuhvaća *sve izraze*, uključujući zemljopisna izdanja ili izdanja na drugim jezicima, kao i *sve pripadajuće pojavnne oblike* (neovisno o mediju na kojem su objavljeni, nakladniku, karakteristikama prikaza, spremnice i identifikatora). *Izraz* serijske jedinice građe određeni je oblik (npr. alfanumerički ili zvučni zapis) serijske građe ili zemljopisno izdanje serijske jedinice građe u određenom obliku, odnosno prijevod u određenom obliku koji okuplja pripadajuće verzije na drugim medijima – neovisno o nakladniku, karakteristikama prikaza, spremnici i identifikatoru. Na kraju, *pojavnni oblik* serijske jedinice građe odnosi se na verziju na određenom mediju koju je objavio određeni nakladnik te ima određene karakteristike prikaza, na određenoj spremnici i s određenim identifikatorom te u određenom obliku (alfanumerički ili zvučni zapis). Prema dosadašnjoj nacionalnoj i međunarodnoj kataložnoj praksi, međutim, MARC zapisi sadrže podatke koji se odnose i na *djelo* i na *izraz* kao i na *pojavnni oblik*. Kodirani podaci odnose se na medij

³⁶ Primjer: glavno je djelo ruski časopis koji ima dva *izraza*: izvornu verziju na ruskom jeziku i engleski prijevod. Svaki od *izraza* ima dio (sveščić broj 4 iz 1995.) i svaki od dva dijela ima dio (članak na ruskom, odnosno engleskom jeziku). Shadle, Steve. Nav. dj.

³⁷ Tarango, Adolfo R. FRBR and serials : rounding the square to fit the peg [citirano: 2015-10-22]. 2008. Dostupno na: <http://docslide.us/documents/frbr-for-serials-rounding-the-square-to-fit-the-peg.html>

(atribut *pojavnog oblika*), ali i na oblik (atribut *izraza*, npr. globus). U poljima za povezivanje (npr. 780/785) bilježe se odnosi između *djela* i *izraza* dok se naslov u polju 245 može odnositi na naslov *pojavnog oblika*, *izraza* i *djela* – u slučajevima kada serijska publikacija ima samo jedan *izraz* (jedno izdanje).

S obzirom na spomenute nedostatke modela FRBR u odnosu na serijsku građu, 2010. godine objavljena je prva verzija modela FRBR_{OO}³⁸ (*object-oriented*) koji predstavlja proširenje koncepata postavljenih u već postojećem modelu *CIDOC Conceptual Reference Model* (CIDOC CRM) koji je razvila muzejska zajednica, a semantički okvir na kojem počiva pogodan je za mapiranje bilo kakvih podataka o kulturnoj baštini. Osnovna je ideja ovog modela da se temelji na događaju, odnosno pretpostavci da se opis bilo kojeg objekta može prikazati kao slijed određenih događaja kroz koje taj objekt prolazi te kao posljedicu toga poprima određena obilježja.³⁹ FRBR_{OO}, osim što svakom od četiriju entiteta prve skupine modela FRBR-a pridružuje određenu vrstu događaja, donosi i dva nova pojma: *F19 objavljeno djelo* (*publication work*) i *F24 objavljeni izraz* (*publication expression*) te uvodi i neke nove klase i odnose⁴⁰ pogodne za modeliranje bibliografskih podataka serijske građe. Uz navedeno, uvodi klasu *F18 djelo serijske jedinice građe* (*serial work*) koja se odnosi upravo na serijske publikacije, kao potklasu spomenutoj klasi *F19 objavljeno djelo*. Instanca (pojedina stvar koja pripada određenoj klasi) klase *F18 djelo serijske jedinice građe* ukupnost je koncepata koji određuju neomeđenu građu, odnosno obuhvaća djela „koja su planirana da rezultiraju u nizu izraza ili pojava oblika sa zajedničkim obilježjima“.⁴¹ Iz toga proizlazi da niti jedan *izraz* ili *pojavni oblik*, dokle god se objavljuju sveščići tog *djela*, ne mogu u cijelosti realizirati, odnosno postvariti *djelo serijske jedinice građe*, osim ako ona nije prestala s izlaženjem. Nadalje, s obzirom da je klasa *F18* potklasa i u odnosu na klasu *F15 složeno djelo* (*complex work*), ona može sadržavati druga *djela* kao svoje članove: pojedini sveščić/broj serijske jedinice

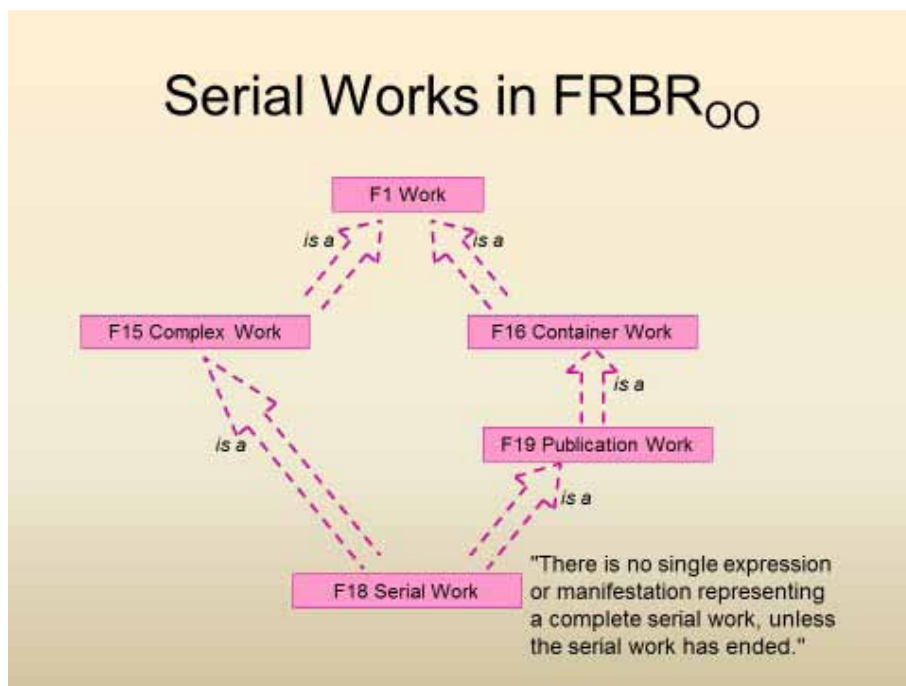
³⁸ FRBR : object-oriented definition and mapping from FRBR_{ER}, FRAD and FRSAD [citirano: 2015-10-27] / International Working Group on FRBR and CIDOC CRM Harmonisation ; supported by Delos NoE ; editors Chryssoula Bekiari ... [et al.]. (Version 2.2), March 2015. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbroo_v2.2.pdf

³⁹ Le Boeuf, Patrick; François-Xavier Pelegrin. FRBR and serials : the PRESS_{OO} model [citirano: 2015-10-23]. // World Library and Information Congress “Libraries, Citizens, Societies : Confluence for Knowledge” : 80th IFLA General Conference and Council, 16-22 August 2014, Lyon, France. Dostupno na: <http://library.ifla.org/838/1/086-leboeuf-en.pdf>

⁴⁰ Odnosi se u modelu FRBR_{OO} nazivaju svojstva (*property*).

⁴¹ Le Boeuf, Patrick; François-Xavier Pelegrin. Nav. dj.

građe je instanca klase *F19 objavljeno djelo*, ali i član instance klase *F18 djelo serijske jedinice građe*. Slika 1. pokazuje međusobne odnose različitih vrsta djela prema modelu FRBR₀₀.⁴²

Slika 1. Odnos klasa i potklasa djela prema modelu FRBR₀₀. Klasa *F1 djelo* nadređena je svim ostalim kategorijama djela

Uvodeći više kategorija za pojam *djela*,⁴³ model FRBR₀₀ fleksibilniji je u odnosu na FRBR, no stručnjaci smatraju da neomeđenu građu razmatra uglavnom na razini *djela* istovremeno zanemarujući njegove *izraze* i *pojavnne oblike*.⁴⁴ Nije više u fokusu pitanje je li nešto novi *izraz* istog *djela*, nego radi li se o dva *djela* koja su članovi jednog *složenog djela*. U tom kontekstu drugačije bi se gledalo i na prethodno spominjana lokalna (zemljopisna) novinska

⁴² A brief presentation of PRESS₀₀ [citirano: 2015-10-30] / IFLA FRBR Review Group, Singapore, 19 August 2013. Dostupno na: <http://www.slideshare.net/patrickleboeuf/20130719-pres-soo>

⁴³ Uz klasu *F15 složeno djelo* i *F18 djelo serijske jedinice građe*, postoji i klasa *F16 sa-državajuće/objedinjavajuće djelo (container work)*.

⁴⁴ Le Boeuf, Patrick; François-Xavier Pelegrin. Nav. dj.

izdanja, koja se prema modelu FRBR-a smatraju entitetima *izraza*,⁴⁵ a koja bi prema modelu FRBR_{oo}-a postala zasebna *djela* koja bi bila članovi zajedničkog *djela serijske jedinice građe*. Na taj je način modelom FRBR_{oo}-a došlo do vertikalnog pomicanja, svojevrsnog pomaka paradigme, s obzirom da je već u okviru CONSER-ove radne grupe za FRBR i neomeđenu građu⁴⁶ prepoznata potreba da se određeni atributi *izraza* primijene na entitet *pojavnog oblika* u slučaju nekih serijskih jedinica građe. Prijedlog je bio vezan uz činjenicu da oznaka izdanja, koja je prema modelu FRBR-a atribut *pojavnog oblika*, može upućivati na razliku u sadržaju – što bi regionalna/lokalna izdanja novina to barem u jednoj mjeri bila – te bi se odnosila na različiti *izraz/djelo*, a ne samo *pojavni oblik*. U nekim slučajevima, *izrazi* koji označuju izdanje upućuju na razliku u sadržaju, te čak izgledaju kao naslovi razdjela (poput primjera njemačkih novina *Allgemeine Zeitung*). No, i jasno navedena oznaka izdanja može prevariti kada je riječ o serijskim publikacijama te jedina razlika u sadržaju može biti u oglasima i reklamama.

Unatoč proširenju modela FRBR_{oo}-a u odnosu na model FRBR, nisu se uspjeli razraditi svi odnosi koji su specifični za neomeđenu građu. Upravo to je bila namjera daljnje razrađenosti pojmova i odnosa modeliranih modelom FRBR_{oo}, ali pomoću koncepata korištenih u spomenutom konceptualnom referentnom modelu CIDOC CRM. Odnosi između serijskih jedinica građe, poput spajanja, razdvajanja, preuzimanja, mogli su se predstaviti postojećim odnosima i klasama u modelima FRBR_{oo} i CIDOC CRM, no pokazalo se praktičnijim izraziti ih nekim dodatnim klasama sa specifičnim svojstvima.⁴⁷ Tako je 2014. godine objavljen dokument pod nazivom PRESS_{oo}⁴⁸ koji definira ontologiju pomoću koje se na odgovarajući način može prikazati osnovna semantika

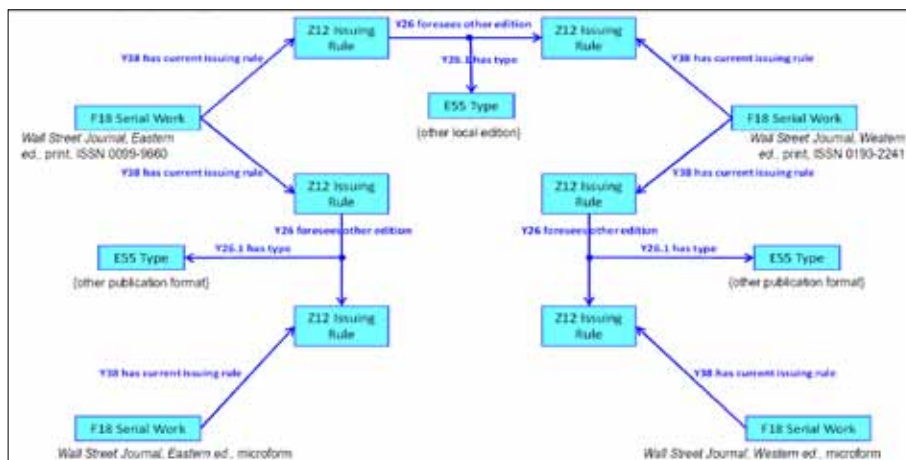
⁴⁵ Prema modelu FRBR-a „strogo uzevši svaka promjena intelektualnog ili umjetničkog sadržaja tvori promjenu *izraza*“. Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Nav. dj. Str. 20.

⁴⁶ CONSER Task Force on FRBR and Continuing Resources. *Navedeno prema*: Kuhagen, Judy A. Modeling continuing resources in FRBR (and more) [citirano: 2015-10-26]. // FRBR Workshop – OCLC, May 2, 2005. Dostupno na: http://www.oclc.org/research/events/frbrworkshop/presentations/kuhagen/Kuhagen_OCLC_FRBR.ppt

⁴⁷ FRBR_{oo} and seriality [citirano: 2015-10-30] / adapted for CIDOC CRM SIG/FRBR-CRM Harmonization WG from a document presented at a Technical Meeting, Paris, ISSN International Centre, 24 April 2012. Dostupno na: <https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CB0QFjAAahUKEwiY166BoOrIAhXEhywKHRdIC9Q&url=http%3A%2F%2Fwww.cidoc-crm.org%2Fdocs%2F25th-meeting-presentations%2FFRBRooAndSeriality.pdf&usq=AFQjCNEJyObM001ana8swZxcdscULJxgYQ&bvm=bv.106379543,d.bGg>

⁴⁸ PRESS_{oo}: extension of CIDOC CRM and FRBR_{oo} for the modelling of bibliographic information pertaining to continuing resources [citirano: 2015-10-18] / editor Patrick Le Boeuf (BnF). Version 1.0, June 2014. Dostupno na: http://www.issn.org/wp-content/uploads/2014/02/PRESSoo_1-0.pdf

bibliografskih podataka o neomeđenoj građi, točnije serijskim publikacijama (časopisima, novinama, revijama...). Uz klase i odnose iz prethodnih modela, PRESS₀₀ uvodi neke nove koji detaljno i fleksibilno mogu opisati dinamičnu prirodu ove vrste građe. Tako je politika izdavanja (izdavački plan), koja obuhvaća redovitost i učestalost izlaženja, jezik i dimenzije pojedinog sveščića/broja i sl., obuhvaćena klasom *Z12 pravilo objavljivanja*⁴⁹ (*issuing rule*), kroz tri različite instance te klase kako bi se definiralo predviđeno ponašanje serijske jedinice građe i uzela u obzir činjenica da se sve tri od navedenih karakteristika mogu mijenjati. I dok su neki složeni odnosi među serijskim publikacijama – poput nastavaka, zamjena, nadomještaja, razdiobe, spajanja – modelirani putem klase *Z1 promjena serijske jedinice građe* (*serial transformation*), za neke postoje zasebne klase, poput *Z2 preuzimanje* (*absorption*), *Z3 odvajanje* (*separation*) itsl. Odnosi između različitih jezičnih ili zemljopisnih izdanja su, prema modelu PRESS₀₀, predviđeni odnosom *Y26 predviđa drugo izdanje* (*foresees other edition*) između dviju klasa *Z12 pravilo objavljivanja*. Na Slici 2. prikazan je način na koji PRESS₀₀ povezuje različita izdanja (zemljopisno izdanje, izdanje u drugom mediju): veze između tih izdanja nisu izravne putem klase *F18 djelo serijske jedinice građe*, nego neizravne, kao dio izdavačkog plana dviju serijskih publikacija koje su u tom odnosu.

Slika 2. Način na koji PRESS₀₀ prikazuje odnos različitih izdanja novina *Wall street journal*⁵⁰

⁴⁹ Klasama u modelu PRESS₀₀ prethodi identifikator Z, a odnosima Y; u modelu FRBR₀₀ klase su označene identifikatorom F, a u CIDOC CRM-u slovom E.

⁵⁰ PRESS₀₀. Nav. dj.

Svojestvo, zapravo odnos, *Y26 predviđa drugo izdanje* izričito po svojoj definiciji obuhvaća drugo izdanje, drugi oblik, lokalno izdanje, izdanje na drugom materijalnom nositelju, izdanje na drugom jeziku.

S obzirom da se modelu FRBR, u pogledu neomeđene građe, najviše zamjeralo pomanjkanje granularnosti definicije *djela* kao „određene intelektualne ili umjetničke kreacije“, a slijedom toga shvaćanje različitih izdanja serijske jedinice građe kao njegove brojne *izraze*, prednost ovog modela je što zanemaruje pojam *izraz* i *pojavni oblik* djela serijske jedinice građe na temelju već spomenute tvrdnje iz FRBR_{oo}-a da ne postoji niti jedan *izraz* ili *pojavni oblik* koji bi u potpunosti mogao realizirati cjelovitu serijsku građu, ukoliko ona nije prestala s izlaženjem, odnosno ukoliko ne postoji konačan broj *izraza* i *pojavnih oblika*.

Element podatka *drugo (jezično) izdanje* ovim modelom predviđen je mapiranjem u klasu *F18 djelo serijske jedinice građe* i odnosom *Y37 ima prethodno ili sadašnje pravilo objavljivanja (has former or current issuing rule)*, klasu *Z12 pravilo objavljivanja* i odnosom *Y26 predviđa drugo izdanje*.

Zaključak

Dinamična priroda serijskih publikacija već sama po sebi predstavlja izazov u kontekstu bibliografske kontrole s obzirom da je svaki element podatka u bibliografskom opisu podložan promjeni. Kataložna praksa za ovu vrstu građe s vremenom se mijenjala i razvijala, da bi se početkom 2000-tih tri velike kataložne zajednice za standardizaciju, ISSN, AACR i ISBD, ujedinile u harmonizaciji svojih standarda te nastojale uskladiti razlike i doprinijele stvaranju novih vrijednosti u daljnjem razvoju standardā. Na smjer razvoja standardā utjecao je i razvoj konceptualnih funkcionalnih modela primjenjivih na bibliografske zapise s ciljem da pomognu korisnicima identificirati i odabrati djela objavljena u više izdanja, prijevoda i oblika. Iako međunarodni standard za opis serijskih publikacija postoji od sredine 70-ih godina 20. stoljeća, ni u jednom od njegova tri izdanja novinama, kao jednoj od vrsti serijskih publikacija, nije bila posvećena posebna pažnja. Možda je upravo iz tog razloga prepoznata potreba da se jasnijim odredbama regulira postupanje s ovom vrstom serijskih publikacija te je 1988. godine IFLA-ina Sekcija za serijske publikacije objavila *Međunarodne smjernice za katalogizaciju novina*. Do 2006. godine, kada je objavljen *Priručnik za katalogizaciju Progra-*

ma za kooperativnu katalogizaciju serijskih publikacija Kongresne knjižnice (CONSER), u sklopu kojega je i modul posvećen samo katalogizaciji novina, spomenute su *Smjernice* zapravo jedine međunarodne preporuke koje definiraju vrste novinskih izdanja i postupanja s njima. Stoga je kataložna praksa u pogledu postupanja s novinama, možda više nego je to slučaj s kojom drugom vrstom serijskih publikacija, zbog svojih specifičnosti dosta neujednačena. Uspoređujući odredbe *Međunarodnih smjernica za katalogizaciju novina* i CONSER-ovog *Priručnika* s odabranim uzorkom poznatih svjetskih dnevnih novina i njihovih zapisa u katalozima nacionalnih knjižnica i Upisniku ISSN-a kao relevantnih bibliografskih središta, naslućuje se pomanjkanje jedinstvenog i ujednačenog pristupa u postupanju s novinskim izdanjima (zemljopisna, kronološka, jezična). Imajući to u vidu, kao i činjenicu da je od objavljivanja *Međunarodnih smjernica* prošlo gotovo 30 godina, nameće se pitanje o potrebi revizije *Smjernica*, naročito u kontekstu nastajanja konceptualnih modela u posljednjih petnaestak godina i drugačijeg pristupa obradi knjižnične građe kao i nastanka novih standarda za opis (REICAT, RDA, ISBD). Istraživanje na razini cijele knjižničarske zajednice u pogledu bibliografske obrade novina, s naglaskom na postupanje s različitim novinskim izdanjima, dodatno bi pridonijelo rješavanju neujednačenosti u kataložnoj praksi te pomoglo njezinom ujednačavanju.

Pitanje izdanja sagledano je i iz perspektive funkcionalnih i konceptualnih modela koji su utjecali na dosadašnji razvoj standarda za bibliografski opis svih vrsta građe – FRBR-a, FRBR_{oo}-a i PRESS_{oo}-a – kroz prikaz osnovnih konceptualnih pretpostavki svakog od njih i nedostataka u modeliranju specifičnosti serijske građe. Od prekrute strukture modela FRBR koji nije na zadovoljavajući način razradio pitanje serijalnosti, preko fleksibilnijeg modela FRBR_{oo} koji uvodi pojam *djela serijske jedinice građe*, ali i dalje počiva na formalizmu svog prethodnika te ne predviđa sve odnose specifične za serijsku građu (nastavak, nadomještaj, dioba ili razdvajanje, spajanje), do modela PRESS_{oo} koji čini se konačno nudi veću semantičku točnost kao preduvjet automatskoj obradi podataka i interoperabilnosti kroz primjenu putem tehnologija semantičkog *weba*.

LITERATURA

Air edition [citirano: 2015-10-21]. // Oxford dictionaries. Dostupno na: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/air-edition>

A brief presentation of PRESS_{oo} [citirano: 2015-10-30] / IFLA FRBR Review Group, Singapore, 19 August 2013. Dostupno na: <http://www.slideshare.net/patrickleboeuf/20130719-pres-soo>

CONSER Cataloguing Manual. Module 33: Newspapers [citirano: 2015-09-28] / prepared by Cathy Sagendorf, New York State Library and David Moore, Schenectady County Community College. 2006. Dostupno na: <http://www.loc.gov/aba/pcc/conser/pdf/ccm/CCM-Module-33.pdf>

Endres, Kathleen L. Newsletters, newspapers, pamphlets [citirano: 2015-05-22]. Dostupno na: <http://www.eolss.net/sample-chapters/c04/E6-33-01-05.pdf>

FRBR : object-oriented definition and mapping from FRBR_{ER}, FRAD and FR SAD [citirano: 2015-10-27] / International Working Group on FRBR and CIDOC CRM Harmonisation ; supported by Delos NoE ; editors Chryssoula Bekiari ... [et al.]. (Version 2.2), March 2015. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbroo_v2.2.pdf

FRBR_{oo} and seriality [citirano: 2015-10-30] / adapted for CIDOC CRM SIG/FRBR-CRM Harmonization WG from a document presented at a Technical Meeting, Paris, ISSN International Centre, 24 April 2012. Dostupno na: <https://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CBoQFjAAAhUKewiY166BoOrIAhXEhywKHRdIC9Q&url=http%3A%2F%2Fwww.cidoc-crm.org%2Fdocs%2F25th-meeting-presentations%2FFRBRooAndSeriality.pdf&usg=AFQjCNEJyObM001ana8swZxcdscULJxgYQ&bvm=bv.106379543,d.bGg>

Horvat, Josip. Povijest novinstva Hrvatske : 1771-1939. Zagreb : Golden marketing : Tehnička knjiga, 2003.

International guidelines for the cataloguing of newspapers [citirano: 2015-09-28] / prepared for the Working Group on Newspapers by Hana Komorous with the assistance of Robert Harriman. July 1988. Dostupno na: <http://archive.ifla.org/VII/s39/broch/intguide.pdf>

ISBD : international standard bibliographic description / recommended by the ISBD Review Group ; approved by the Standing Committee of the IFLA Cataloguing Section. Consolidated ed. Berlin ; München : De Gruyter Saur, 2011.

ISBD(CR) : međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija i druge neomeđene građe : prerađeno izdanje ISBD(S)-a : međunarodnoga standardnoga

bibliografskog opisa serijskih publikacija / preporučila Radna grupa za ISBD(S) ; odobrili stalni odbori IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju i Sekcije za serijske publikacije ; [s engleskoga prevela Ana Barbarić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2005.

ISSN manual [citirano: 2015-09-28]. Paris : ISSN International Centre, 2015. Dostupno na: http://www.issn.org/wp-content/uploads/2013/09/ISSNManual_ENG2015_23-01-2015.pdf

Jones, Edgar A. The FRBR model as applied to continuing resources. // *Library Resources & Technical Services* 49, 4(2005), 227-242. Dostupno i na: <http://www.ala.org/alcts/sites/ala.org.alcts/files/content/resources/lrts/archive/49n4.pdf>

Kuhagen, Judy A. Modeling continuing resources in FRBR (and more) [citirano: 2015-10-26]. // FRBR Workshop – OCLC, May 2, 2005. Dostupno na: http://www.oclc.org/research/events/frbrworkshop/presentations/kuhagen/Kuhagen_OCLC_FRBR.ppt

Le Boeuf, Patrick; François-Xavier Pelegrin. FRBR and serials : the PRESS_{oo} model [citirano: 2015-10-23]. // World Library and Information Congress “Libraries, Citizens, Societies : Confluence for Knowledge” : 80th IFLA General Conference and Council, 16-22 August 2014, Lyon, France. Dostupno na: <http://library.ifla.org/838/1/086-leboeuf-en.pdf>

Novine [citirano: 2015-05-12]. // Hrvatska enciklopedija. Mrežno izd. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44284>

PRESS_{oo} : extension of CIDOC CRM and FRBR_{oo} for the modelling of bibliographic information pertaining to continuing resources [citirano: 2015-10-18] / editor Patrick Le Boeuf (BnF). Version 1.0, June 2014. Dostupno na: http://www.issn.org/wp-content/uploads/2014/02/PRESSoo_1-0.pdf

Revised recommendation concerning the international standardization of statistics on the production and distribution of books, newspapers and periodicals [citirano: 2015-09-23] / the General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Meeting in Sofia from 8 October to 9 November 1985. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13146&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

Shadle, Steve. FRBR and serials : an overview and analysis. // *The Serials Librarian* 50, 1/2(2006), 83-103. Dostupno i na: http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1300/J123v50n01_09

Smith, Anthony. *The newspaper : an international history*. London : Thames and Hudson, 1979.

Stephens, Mitchell. History of newspapers : for Collier's Encyclopedia [citirano: 2015-02-12]. Dostupno na: <https://www.nyu.edu/classes/stephens/Collier%27s%20page.htm>

Tarango, Adolfo R. FRBR and serials : rounding the square to fit the peg [citirano: 2015-10-22]. 2008. Dostupno na: <http://docslide.us/documents/frbr-for-serials-rounding-the-square-to-fit-the-peg.html>

Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1983-1986. Dio 1: Odrednice i redalice. 2. izmijenjeno izd. 1986.

Webber, Johannes. Strassburg, 1605 : the origins of the newspaper in Europe. // German History 24, 3(2006), 387-412. Dostupno i na: <https://gh.oxfordjournals.org/content/24/3/387.abstract>